
Vlado
ŠAKIĆ

Marina
PERKOVIĆ

Davor
MARINIĆ

NEKI ASPEKTI
SOCIJALNOG
IDENTITETA
SLAVONACA I
BARANJACA

Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća istraživanja socijalnog identiteta i oblikovanje teorija socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1979., prema Abrams i Hogg, 1990.) pripadala su prevladavajućim istraživanjima u socijalnoj psihologiji. Primjena ovih teorija na ljudske skupine oblikovane prema različitim kriterijima omogućuje analizu psihosocijalnih karakteristika pripadnika tih skupina te njihovu socijalnu usporedbu. Međutim, analogna istraživanja o socijalnom identitetu postoje mnogo dulje u okviru sociologije i antropologije, najčešće pod nazivom *socijalni mentalitet*, ili pak u filozofiji razmatranja o posebnostima pojedinih ljudskih skupina (Šakić, 2001.). Teorija socijalnog identiteta naslanja se dijelom i na *teoriju socijalne usporedbe* (Festinger, 1954., prema Abrams i Hogg, 1990.), koja čini teorijsku prethodnicu teorijama socijalnog identiteta, a koja drži da imamo određeni “nagon” (poriv) za usporedbom s pojedincima koji su slični nama ili malo bolji od nas na određenim stereotipno vrijednim i važnim dimenzijama, što omogućuje *samoprocjenjivanje*, koje je motivacijska osnova diferencijacije socijalnih skupina. Prema tome, osnovna pitanja na koje te teorije nude odgovor jesu: *Tko smo? Po čemu se razlikujemo? Kojim skupinama pripadamo? Kako sami sebe doživljavamo?* Jednostavno rečeno, središnja ideja teorija socijalnog identiteta svodi se pod natpis na delfijskom hramu: “Upoznaj samoga sebe”.

Turner (1985.) u svojim je nastojanjima za objašnjavanje *psihološkoga pristupa* identitetu (posebnosti i osobine pojedinaca) i *sociološkoga pristupa* identitetu (skupne pripadnosti) razvio *teoriju samokategorizacije*, gdje razlikuje tri razine socijalnoga samoodređenja:

- a) *nadržazina*, na kojoj se pojedinci samoodređuju kao ljudska bića; *ljudski identitet* temelji se na usporedbi s drugim živim vrstama na zemlji
- b) *međurazina*, na kojoj se pojedinci samoodređuju kao pripadnici skupina po načelu unutargrupne sličnosti i

međugrupne različitosti; *socijalni identitet* temelji se na međugrupnim usporedbama unutar ljudskog roda

c) *podrazina*, na kojoj se pojedinac uspoređuje kao posebno i jedinstveno biće; *osobni identitet* temelji se na unutargrupnoj usporedbi.

Prema Tajfelu (1981.), *socijalna kategorizacija* jest proces svrstavanja socijalnih objekata ili događaja u grupe ekvivalentne po individualnim akcijama, namjerama i sustavu vrednota. Drugim riječima, socijalna kategorizacija predstavlja tendenciju ljudi da unose smisao u svijet oko sebe, formirajući smislene kategorije ili grupe pojedinaca. Iz perspektive socijalnog identiteta, socijalna se kategorizacija može smatrati sustavom orijentacije koji omogućuje definiranje položaja pojedinca u društvu.

Tajfel i Turner (1986.) reformulirali su odnos između egocentrizma i etnocentrizma u terminima *individualnog i socijalnog identiteta*. Osobni se identitet odnosi na koncept o sebi, definiran na osnovi interpersonalnih odnosa, a socijalni se identitet odnosi na koncept o sebi, stvoren na osnovi članstva u socijalnoj kategoriji ili skupini. Iako i individualni i socijalni identitet predstavljaju dio koncepta o sebi, prema Tajfelu oni su međusobno isključivi stupnjevi definiranja sebe.

U ovom je radu pozornost usmjerena na neke aspekte socijalnog identiteta koji pripadaju međurazini samodređenja, prema teoriji samokategorizacije. Ti će se aspekti imenovati *regionalnom pripadnošću, privrženošću, ponosom i stavovima prema došljacima*. Svi su definirani operacionalno, to jest skupinom varijabli indikatora. Na temelju takve analize, sukladno teorijama socijalnog identiteta (SIT teorijama), moguće su empirijske analize i identitetske usporedbe pojedinaca unutar regionalne skupine i regionalne skupine s drugim sličnim skupinama. To znači da istraživanje omogućuje analizu regionalnih stereotipa te stereotipa povezanih s doživljavanjem pripadnika drugih sličnih skupina.

TEMELJNI CILJ ISTRAŽIVANJA

Istraživanjem su obuhvaćene određene kategorije socijalnog identiteta stanovnika Slavonije i Baranje te sociodemografska i socioekonomska obilježja ispitanog uzorka. Stoga se problem istraživanja može definirati ovako:

- *Na temelju skupova varijabli, kojima su operacionalno definirane kategorije socijalnog identiteta - regionalna pripadnost, privrženost, ponos i stavovi prema došljacima - analizirat će se odnos tih identitetskih kategorija sa sociodemografskim i socioekonomskim obilježjima u odabranom uzorku stanovnika Slavonije i Baranje.*

Nezavisne varijable

Sociodemografska obilježja definirana su varijablama *spola, dobi, regionalne pripadnosti, narodnosti, vjeroispovijedi i obrazovanja*.

Socioekonomski status definiran je varijablom *samoprocijenjenoga životnog standarda u odnosu na regionalni prosjek*.

Zavisne varijable

Socijalni identitet definiran je varijablama *privrženosti, pripadnosti, ponosa i stavova prema došljacima*.

Uzorak

Da bi se postigao temeljni cilj istraživanja, provedeno je terensko istraživanje na *trokoračnom probabilističkom uzorku* građana Slavonije i Baranje. Ispitanici zastupljeni u uzorku potječu iz pet županija slavonske regije (Osječko-baranjska, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska, Vukovarsko-srijemska i Virovitičko-podravska).

U prvom koraku definiran je *probabilistički uzorak lokacija anketiranja unutar svake od pet županija*. U konačni je uzorak uvršteno trinaest lokacija, koje smo prema gustoći naseljenosti podijelili na četiri skupine:

- a) veliki grad: Osijek
- b) srednje veliki gradovi: Slavonski Brod, Vinkovci i Vukovar
- c) srednji srednji gradovi: Požega, Đakovo, Beli Manastir
- d) manja mjesta: Darda, Orahovica, Pleternica

U drugom je koraku odabrana *početna adresa (točka) na svakoj lokaciji* s koje je anketiranje otpočinjalo. Anketari su nakon svake realizirane ankete preskakali četiri kućna broja te pokušavali obaviti anketiranje u petom kućanstvu. Isto je pravilo vrijedilo za zgrade, tj. anketari su nakon svake realizirane ankete preskakali četiri stana. Nakon anketiranja u jednoj ulici, anketari su nastavljali anketiranje u prvoj ulici desno po istom načelu. Broj kućanstava u kojima je obavljeno istraživanje na svakoj lokaciji ujednačen je u odnosu na ukupan broj stanovnika pojedine lokacije i ukupan planirani uzorak.

U trećem je koraku, unutar odabranoga kućanstva, odabiran *jedan ispitanik stariji od 15 godina*. Za izbor ispitanika unutar kućanstva primijenjena je Throldal-Carterova

Vlado Šakić, Marina Perković,
Davor Marinić
**Neki aspekti socijalnog
identiteta Slavonaca i
Baranjaca**

metoda (postupak slučajnog izbora ispitanika kojim se uravnotežuju spol i dob).

Ukupno je anketirano 390 ispitanika. Veličine planiranog i realiziranog uzorka prikazane su u Tablici 1. i 2.

Tablica 1.
Planirani uzorak

PLANIRANI UZORAK						
KATEGORIJA	GRAD	MLADI (15-30)	SREDNJA DOB (31-50)	STARIJI (više od 50)	BROJ ISPITANIKA	UKUPNO
Veliki grad	OSIJEK	45	40	35	120	120
Veliki srednji gradovi	SL. BROD	30	25	22	77	160
	VINKOVCI	25	10	9	44	
	VUKOVAR	25	8	6	39	
Srednji srednji gradovi	POŽEGA	10	8	6	24	60
	ĐAKOVO	10	8	6	24	
	B. MANASTIR	5	5	2	12	
Manja mjesta	DARDA	0	18	7	25	60
	ORAHOVICA	0	16	5	21	
	PLETERNICA	0	12	2	14	
UKUPNO		150	150	100	400	

Tablica 2.
Ostvareni uzorak

OSTVARENI UZORAK						
KATEGORIJA	GRAD	MLADI (15-30)	SREDNJA DOB (31-50)	STARIJI (više od 50)	BROJ ISPITANIKA	UKUPNO
Veliki grad	OSIJEK	67	30	28	125	125
Veliki srednji gradovi	SL. BROD	30	25	22	77	161
	VINKOVCI	27	9	9	45	
	VUKOVAR	25	8	6	39	
Srednji srednji gradovi	POŽEGA	1	8	6	15	48
	ĐAKOVO	10	8	6	24	
	B. MANASTIR	3	4	2	9	
Manja mjesta	DARDA	2	18	5	25	56
	ORAHOVICA	1	15	5	21	
	PLETERNICA	0	8	2	10	
UKUPNO		166	133	91	390	

Navedene karakteristike uzorka, s obzirom na pristup njegovu izboru i visoko preklapanje planiranog i ostvarenog uzorka, čine ga dovoljno reprezentativnim da odgovori na temeljni cilj istraživanja.

Vlado Šakić, Marina Perković,
Davor Marinić
**Neki aspekti socijalnog
identiteta Slavonaca i
Baranjaca**

Metoda prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno *metodom usmenog anketiranja u kućanstvima* od 15. kolovoza do 15. rujna 2002. godine. Upitnik se sastojao od 34 pitanja, otvorenog i zatvorenog tipa. Razgovor unutar jednoga kućanstva trajao je od 30 do 60 minuta. Istraživanje je provelo 6 stručno osposobljenih anketara.

REZULTATI I INTERPRETACIJA

Sociodemografska obilježja ispitanika

U Tablici 3. prikazana su sociodemografska obilježja ispitanika koja će poslužiti kao nezavisne varijable za analizu navedenih kategorija socijalnog identiteta.

Tablica 3.
Sociodemografska obilježja
ispitanika

SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA ISPITANIKA (N = 390)		f	%
SPOL	MUŠKI	181	46,4
	ŽENSKI	209	53,6
DOB	MLADI (15-30)	166	42,6
	SREDNJA DOB (31-50)	133	34,1
	STARIJI (više od 50)	91	23,3
REGIONALNA PRIPADNOST	SLAVONAC	276	70,8
	BARANJAC	28	7,2
	OSTALI	86	22
NARODNOST	HRVAT	341	87,4
	SRBIN	27	6,9
	OSTALI	22	5,7
VJEROISPOVIJED	RIMOKATOLIK	335	85,9
	PRAVOSLAVAC	27	6,9
	OSTALI	28	7,2
OBRAZOVANJE	BEZ ŠKOLE ILI (NE) ZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA	133	34,1
	SREDNJA ŠKOLA	178	45,6
	VIŠA ŠKOLA ILI FAKULTET	79	20,3

Uvid u Tablicu 3. otkriva regionalni profil ispitanika s obzirom na uobičajena sociodemografska obilježja. Uočava se da je proporcionalna zastupljenost muških i ženskih ispitanika vrlo bliska stvarnoj zastupljenosti u hrvatskoj populaciji, a dobne su skupine također raspodijeljene slično njihovoj raspodjeli u populaciji iznad 15 godina.

Regionalna je pripadnost prevladavajuće slavonska, dok je baranjska i kategorija ostalih pripadnosti (došljačka populacija) osjetno slabije zastupljena, što zahtijeva oprez u kompleksnijim statističkim analizama i zaključivanju.

Isto se odnosi i na kategorije narodnosti i vjeroispovijedi, u kojima očekivano prevladavaju Hrvati i rimokatolici.

Socioekonomski status ispitanika

Tablica 4.
Socioekonomski status
ispitanika

Indikator socioekonomskoga statusa	f	%
Ispod prosjeka	98	25,1
Prosječno	159	40,8
Više od prosjeka	66	16,9
Ne mogu ocijeniti	67	17,2
Ukupno	390	100

Iz predočene tablice uočljivo je da veliku većinu čine ispitanici koji svoj životni standard procjenjuju prosječnim ili nižim od prosjeka, dok je manji broj onih koji ga procjenjuju višim od prosjeka. Raspodjela ispitanika, međutim, dopušta kompleksnije statističke analize i zaključivanja.

Socijalni identitet

U radu se analiziraju, kao što je navedeno, aspekti socijalnog identiteta: *pripadnost, privrženost i ponos u odnosu na regiju te stavovi prema došljacima.*

Tablica 5.
Pripadnost s obzirom na
obilježja pravoga
Slavonca/Baranjca

U Tablicama 5. i 6. prikazana je raspodjela rezultata s obzirom na aspekte *pripadnosti – obilježja koja opisuju pravoga Slavonca/Baranjca i osobnu identifikaciju prema kriteriju domaćin/došljak.*

	Nevažno		Važno		Ne mogu ocijeniti	
	f	%	f	%	f	%
Roditi se u Slavoniji/Baranji	118	30,2	261	67	11	2,8
Najveći dio života živjeti u S/B	74	19	308	79	8	2,1
Govoriti lokalnim narječjem	138	35,4	230	59	22	5,6
Poštivati lokalnu tradiciju i običaje	50	12,8	324	83,1	16	4,1
Imati najveći broj rodnika u S/B	182	46,7	193	49,5	15	3,8
Raditi na poboljšanju regionalnih prilika	72	18,4	295	75,7	23	5,9

Uvid u tablicu otkriva da se kao najvažnija obilježja regionalne pripadnosti cijene poštivanje lokalnih tradicija i običaja, dugotrajno življenje u regiji i rad za regionalnu dobrobit. Zanimljivo je da se puko rođenje u regiji manje vrednuje od dugotrajna života, a lokalno se narjeđe i veći broj rođaka relativno najmanje vrednuje. To upućuje na zaključak najveće otvorenosti stanovnika regije prema onima koji prihvate zatečene vrijednosti i običaje te rade za opći boljitak regije.

Smatrate li sebe:	f	%
Domaćim	343	87,9
Došljakom	18	4,6
Ne mogu ocijeniti	29	7,5
Ukupno	390	100

Tablica 6.

Pripadnost s obzirom na osobnu identifikaciju

U odnosu na aspekt pripadnosti domaćin/došljak, vidi se da se golema većina osjeća domaćima, a oni koji ne mogu procijeniti nešto su brojniji od onih koji se osjećaju došljacima.

U Tablicama 7., 8. i 9. prikazana je raspodjela rezultata s obzirom na aspekte *privrženosti - privrženost s obzirom na razine socijalnoga samoodređenja, privrženost utemeljenu na regionalnim usporedbama te privrženost utemeljenu na namjeri daljnje življenja u regiji (osobnog i potomstva).*

	Nije privržen		Privržen		Ne može ocijeniti	
	f	%	f	%	f	%
Susjedstvu	83	21,3	257	65,9	50	12,8
Županiji	81	20,8	258	66,1	51	13,1
Regiji (Slavoniji/Baranji)	67	17,1	289	74,1	34	8,7
Hrvatskoj	49	12,6	309	79,2	32	8,2
Europi	88	22,5	228	58,5	74	19

Tablica 7.

Privrženost s obzirom na razine socijalnoga samoodređenja

Dvije su činjenice vidljive iz gornje tablice. Prva se odnosi na visoko izraženu privrženost svim razinama samoodređenja prema SIT teorijama (vidi Salazar, 1998.), uz isticanje nacionalne privrženosti, a najslabije je izražena europska privrženost. Regionalna je pripadnost nešto naglašenija od zavičajne i uže regionalne (županijske). Drugim riječima, privrženost regiji kao geopolitičkoj cjelini naglašenija je od privrženosti županiji kao političko-upravnoj cjelini.

Tablica 8.

Privrženost s obzirom na regionalnu usporedbu

Tvrdnja	Ne slažem se		Niti se slažem niti se ne slažem		Slažem se		Ne može ocijeniti	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Radije bih bio građanin S/B nego bilo koje druge regije u Hrvatskoj.	144	36,9	77	19,7	143	36,7	26	6,7
Danas postoje neke stvari u S/B kojih se sramim.	149	38,2	87	22,3	118	30,2	36	9,2
Hrvatska bi bila bolja zemlja kada bi građani drugih gradova bili sličniji građanima S/B.	157	40,3	105	26,9	77	19,7	51	13,1
Općenito govoreći, S/B je bolja regija od većine ostalih u Hrvatskoj.	155	39,7	96	24,6	96	24,6	43	11
Ljudi bi trebali podupirati svoju regiju i onda kada vodi krivu politiku.	254	65,1	47	12,1	60	15,4	29	7,4

Iz Tablice 8. uočava se da su Slavonci/Baranjski polarizirani u usporedbama s ostalim regijama i Hrvatskom u cjelini s obzirom na privrženost, uz osjetno naglašenije neslaganje sa svim tvrdnjama, osim jedne, koje njihovu regiju pretpostavljaju drugima. Njihovi bi se odgovori mogli sažeti u rečenici da su svojoj regiji privrženi na temelju njezinih vrijednosti, srame se njezinih mana, a u značajno manjoj mjeri privrženost temelje na usporedbama s drugim regijama i Hrvatskom u cjelini.

Tablica 9.
Privrženost regiji s obzirom na namjeru daljnjega življenja u regiji (N=390)

		f	%
OSOBNAMJERA	Namjeravam trajno živjeti u S/B.	272	69,7
	Tu sam samo privremeno.	50	12,8
	Odselit ću se kad ostarim.	25	6,4
	Ne znam.	43	11
PROCJENAPOTOMSTVA	Vjerujem da će ostati.	128	32,8
	Mislim da će se odseliti.	53	13,6
	Već se jedno ili više djece odselilo.	34	8,7
	Ne znam, ne mogu ocijeniti.	70	18
	Nemam djece.	105	26,9

Uvidom se u Tablicu 9. otkriva da dvije trećine ispitanika namjerava i dalje živjeti u regiji, jedna petina namjerava se prije ili kasnije odseliti, a jedna je desetina neodlučna. U odnosu na potomke, situacija je mnogo dramatičnija. Naime, procjenjuje se da će tek jedna trećina potomaka ispitanika prve generacije ostati živjeti u regiji, jedna je desetina već otišla, a polovica ispitanika ili nema djece ili još ne može procijeniti. Među onima koji imaju djecu,

iz ove kategorije gotovo polovica misli da će im se potomci odseliti.

U Tablici 10. prikazana je raspodjela rezultata s obzirom na aspekt *ponosa - ponos dostignućima regije na pojedinim područjima*.

Vlado Šakić, Marina Perković,
Davor Marinić
**Neki aspekti socijalnog
identiteta Slavonaca i
Baranjska**

Tablica 10.
Ponos dostignućima regije

Područja	Nije ponosan		Djelomično ponosan		Ponosan		Ne može ocijeniti	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Upravljanje regijom	135	34,6	145	37,2	26	6,7	84	21,6
Ugled u Hrvatskoj	101	25,9	160	41	67	17,2	62	15,9
Ekonomski uspjeh	180	46,2	127	32,6	23	5,9	60	15,4
Kakvoća socijalne skrbi	164	42,1	119	30,5	19	4,9	88	22,6
Znanstvena i tehnologijska dostignuća	117	30	135	34,6	42	10,8	96	24,6
Uspjeh u sportu	75	19,2	143	36,7	111	28,5	61	15,7
Uspjeh u umjetnosti i kulturi	68	17,4	178	45,6	73	18,7	71	18,2
Uspjeh u radu s mladima	102	26,2	153	39,2	57	14,6	78	20
Prošlost	30	7,7	109	27,9	182	46,7	69	17,7
Očuvani okoliš	78	20	135	34,6	124	31,8	53	13,6

Iz gornje se tablice uočava da su Slavonci/Baranjski najponosniji na svoju povijest, uspjehe u sportu, umjetnost i kulturu te očuvan okoliš. Najmanje su ponosni na dostignuća u ekonomiji, način upravljanja regijom, kakvoću socijalne skrbi te rad s mladim naraštajem. Oko ostalih su područja polarizirani s obzirom na osjećaj ponosa.

U Tablicama 11. i 12. prikazana je raspodjela rezultata s obzirom na *stavove prema došljacima - stav prema korisnim i štetnim dostignućima došljaka i stav prema povećanju odnosno smanjenju, broja došljaka*.

Tablica 11.
Stavovi prema dostignućima došljaka

Tvrdnja	Ne slažem se		Niti se slažem niti se ne slažem		Slažem se		Ne može ocijeniti	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Doseljenici povećavaju stopu kriminala.	145	37,2	99	25,4	58	14,8	88	22,6
Doseljenici su općenito dobri za gradsku ekonomiju.	60	15,4	127	32,6	112	28,7	91	23,4
Doseljenici oduzimaju radna mjesta ljudima u S/B.	100	25,7	95	24,4	140	35,9	55	14,1
Doseljenici čine S/B otvorenijom prema novim idejama i kulturama.	159	40,7	87	22,3	70	17,9	74	19

Vlado Šakić, Marina Perković,
Davor Marinić

**Neki aspekti socijalnog
identiteta Slavonsca i
Baranjaca**

Tablica 12.
Stavovi prema
povećanju/smanjenju
broja došljaka

Treba li broj doseljenika u S/B:	f	%
Povećati	116	29,7
Ostati isti	109	27,9
Smanjiti	55	14,1
Ne znam	110	28,3
Ukupno	390	100

Uvid u Tablice 11. i 12. otkriva vrstu općih stavova prema došljacima s obzirom na njihova percipirana dostignuća i poželjnost njihova povećavanja, odnosno smanjivanja. Na ovoj razini analize i uzorku ispitanika može se, uz oprez, zaključiti da su ispitanici polarizirani s obzirom na pozitivne i s obzirom na negativne stavove o dostignućima došljaka. Zanimljivo je da i negativni i pozitivni odnosi proizlaze više iz percepcije ekonomske ugroženosti, odnosno dobiti od došljaka, nego iz kriminalne ugroženosti ili dobiti na području međukulturnog obogaćenja. U takvu je kontekstu logično da su i u pogledu stavova o povećanju, odnosno smanjenju, došljaka ispitanici polarizirani s blago naglašenim pozitivnim odnosom prema povećanju njihova broja ili zadržavanju na istoj razini.

Analiza odnosa sociodemografskih i socioekonomskih obilježja s regionalnom pripadnošću i privrženošću

Imajući u vidu navedene karakteristike uzorka te raspodjelu rezultata prema varijablama koje definiraju pripadnost, provedene su sljedeće analize odnosa sociodemografskih i socioekonomskih obilježja s regionalnom pripadnošću i privrženošću:

- A) Kontingencijska analiza regionalne pripadnosti prema kriteriju osobne identifikacije s nekim sociodemografskim obilježjima i procijenjenim socioekonomskim statusom (Tablica 13.). Pri tome je socioekonomski status prikladnim statističkim postupkom izveden iz usporedbe s regionalnim i nacionalnim prosjekom, tj. u obradbu su uzeti samo oni ispitanici koji su u sve tri podskupine (ispodprosječan, prosječan i iznadprosječan) dali isti odgovor i kod regionalne i kod nacionalne usporedbe.
- B) Analiza varijance regionalne privrženosti s obzirom na sociodemografska i socioekonomska obilježja (Tablica 14.). Regionalna je privrženost statistički analizirana na temelju indeksa regionalne privrženosti koji je izlučen iz varijabli koje se odnose na razinu samoodređenja i varijabli koje se odnose na regionalne usporedbe. Regionalna privrženost iz tih varijabli uzeta je

- kao mjera centralne tendencije te je tako dobiven rezultat nazvan indeksom regionalne privrženosti.
- C) Kontingencijska analiza regionalne privrženosti prema kategoriji namjera ostanka sa socioekonomskim statusom i sociodemografskim obilježjima (Tablica 15.).
- D) Analiza varijance regionalnih usporedbi s nekim sociodemografskim obilježjima i socioekonomskim statusom (Tablica 16.).

Navedene su analize provedene radi preciznijeg uvida u odnos nezavisnih varijabli s ciljanim aspektima socijalnog identiteta – regionalnom pripadnošću i privrženošću. Izostavljene su slične analize u odnosu na socijalno identitetske kategorije *ponos i stavovi prema došljacima* zbog metodoloških zapreka koje otežavaju pouzdanija zaključivanja.

Tablica 13.
Regionalna pripadnost, SES i socioekonomska obilježja

SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA POJEDINCA	Domaćim		Došljakom		Ne mogu ocijeniti		
	N	%	N	%	N	%	
SOCIOEKONOMSKI STATUS	Ispod prosjeka	84	85,71	9	9,18	5	5,10
	Prosječan	147	92,45	3	1,89	9	5,66
	Iznad prosjeka	58	89,23	4	6,15	3	4,62
REGIONALNA PRIPADNOST	Slavonac	256	94,46	1	0,37	14	5,17
	Baranjac	28	100,00	0	0,00	0	0,00
	Ostali	59	70,24	17	20,24	8	9,52
VJEROISPOVIJED	Rimokatolik	301	91,49	15	4,56	13	3,95
	Pravoslavac	20	74,07	2	7,41	5	18,52
	Ostali	22	81,48	1	3,70	4	14,81
NARODNOST	Hrvat	307	91,64	12	3,58	16	4,78
	Srbin	19	70,37	3	11,11	5	18,52
	Ostali	17	80,95	3	14,29	1	4,76
MJESTO STANOVANJA	Osijek	113	93,38	4	3,30	4	3,30
	Manji gradovi	182	87,92	12	5,80	13	6,28
	Sela	48	87,27	2	3,64	5	9,10

Rezultati χ^2 testa iz gornje tablice ($\chi^2 = 7,140$, $df = 4$, $p > 0,05$) pokazuju da nema značajnih razlika među ispitanicima različita socioekonomskog statusa u odnosu na to samoodređuju li se domaćima ili došljacima.

Slavonci i Baranjci više se osjećaju domaćima od ostalih skupina, prema kriteriju regionalne pripadnosti ($\chi^2 = 86,643$, $df = 2$, $p < 0,05$). Također, rimokatolici se značajno više osjećaju domaćinima od svih ostalih skupina, prema kriteriju vjeroispovijedi ($\chi^2 = 14,927$, $df = 2$, $p < 0,05$).

Međutim, važno je uzeti u obzir kako je broj ispitanika po skupinama nejednak, što zahtijeva oprez u zaključivanju.

Postoji statistički značajna razlika među ispitanicima različite narodnosti ($\chi^2 = 17,056$, $df = 2$, $p < 0.05$), tj. uz spomenuto metodološko opterećenje pri zaključivanju, uočava se trend prema kojem se Hrvati više osjećaju domaćima od ostalih skupina po kriteriju nacionalnosti.

S obzirom na urbano-ruralnu pripadnost, nije dobivena značajna razlika, tj. podjednak broj i velika većina ispitanika u odnosu na veličinu mjesta u kojem žive smatraju se Slavoncima, odnosno Baranjcima.

Tablica 14.
Regionalna privrženost, SES i
sociodemografska obilježja

	F
Spol	5,1023*
Dob	5,1802*
Regionalna pripadnost	3,357*
Socioekonomski status	5,671*
Spol × dob	0,0417
Spol × SES	0,3719
Spol × regionalna pripadnost	4,446
Dob × SES	1,284
Dob × regionalna pripadnost	1,666
Regionalna pripadnost × SES	0,886
Narodnost	1,13
Vjeroispovijed	0,947
Mjesto stanovanja	0,469
Narodnost x vjeroispovijed	0,371
Mjesto stanovanja x narodnost	0,802
Mjesto stanovanja x vjeroispovijed	0,023

* $p < 0,05$

Rezultati ANOVA-e iz gornje tablice pokazuju da postoje značajni glavni učinci spola ($F = 5.102$, $p < 0.05$). LSD post-hoc testom utvrđeno je kako žene izražavaju osjetno veću regionalnu privrženost od muškaraca. Također su utvrđeni značajni glavni učinci dobi ($F = 5.18$, $p < 0.05$), regionalne pripadnosti ($3,357$, $p < 0,05$) i socioekonomskoga statusa ($F = 5.671$, $p < 0.05$) na regionalnu privrženost. Post-hoc testovima je pritom utvrđeno da ispitanici mlađi od 35 godina izražavaju značajno manju ($p < 0.05$) privrženost od ispitanika starije dobi, ali ne i od ispitanika srednje dobi, Slavonci veću od skupine "ostali" ali ne i od Baranjaca, a ispitanici ispodprosječnoga socioeko-

nomskog statusa pokazuju značajno manju ($p < 0.05$) privrženost od ispitanika prosječnoga i iznadprosječnoga socioekonomskog statusa (prosječni i iznadprosječni ne razlikuju se). Također je utvrđeno da Slavonci imaju veću privrženost od "ostalih", ali ne i od Baranjaca. Isto tako, pokazalo se da ne postoje značajni glavni učinci ostalih nezavisnih varijabli na indikator privrženosti ni značajni učinci njihovih interakcija.

Mjesto stanovanja nije se pokazalo značajnim prediktorom socijalne privrženosti.

Vlado Šakić, Marina Perković,
Davor Marinić
**Neki aspekti socijalnog
identiteta Slavonaca i
Baranjaca**

Tablica 15.
Regionalna privrženost, SES i
sociodemografska obilježja

SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA POJEDINCA		Namjeravam trajno živjeti u Slavoniji/Baranji		Ne, tu sam privremeno		Odselit ću se kad ostarim	
		N	%	N	%	N	%
DOB	Mlađa dob	80	62,02	41	31,78	8	6,20
	Srednja dob	108	84,38	9	7,03	11	8,59
	Starija dob	84	93,33	0	0,00	6	6,67
SOCIOEKONOMSKI STATUS	Ispod prosjeka	61	69,32	19	21,59	8	9,09
	Prosječan	116	80,00	21	14,48	8	5,52
	Iznad prosjeka	54	87,10	3	4,84	5	8,06
VJEROISPOVIJED	Rimokatolik	233	78,72	46	15,54	17	5,74
	Pravoslavac	18	69,23	3	11,54	5	19,23
	Ostali	21	84,00	1	4,00	3	12,00
NARODNOST	Hrvat	241	79,80	43	14,24	18	5,96
	Srbin	16	64,00	3	12,00	6	24,00
	Ostali	15	75,00	4	20,00	1	5,00
MJESTO STANOVANJA	Osijek	87	79,09	18	16,36	5	4,55
	Manji gradovi	138	75,41	29	15,85	16	8,74
	Sela	47	87,04	3	5,56	4	7,41

S obzirom na dob, rezultati χ^2 testa iz ($\chi^2 = 52,947$, $df = 4$, $p < 0,05$) pokazuju da se skupine međusobno razlikuju. Pri tome više od dvije trećine ispitanika u dvije starije dobne skupine uglavnom namjerava trajno živjeti u Slavoniji/Baranji, dok u mlađoj skupini tu namjeru ima manje od dvije trećine, a ostali iskazuju da su tu privremeno ili da će se odseliti. U ostale dvije skupine tu namjeru iskazuje samo 15,52% ispitanika srednje dobi i 6,67% ispitanika starije dobi. Dakle, najviše ispitanika srednje dobi navodi kako su ondje privremeno.

Analizom namjere ostanka s obzirom na socioekonomski status ispitanika također je utvrđeno da više od dvije trećine ispitanika, bez obzira na socioekonomski sta-

tus, iskazuje namjeru ostanka, od kojih najčvršću namjeru izražavaju ispitanici iznadprosječnoga socioekonomskog statusa.

S obzirom na vjeroispovijed ($\chi^2 = 9,569$, $df = 4$, $p < 0,05$), većina ispitanika iskazuje namjeru ostanka, od čega u apsolutnim omjerima namjeru ostanka najviše izražavaju ispitanici rimokatoličke vjeroispovijedi, dok u relativnim omjerima namjeru ostanka najviše izražavaju ispitanici ostalih vjeroispovijedi (ne pravoslavne).

Napokon, analiza namjere ostanka s obzirom na narodnost ispitanika ($\chi^2 = 11,879$, $df = 4$, $p < 0,05$) također je pokazala da se skupine značajno razlikuju, pri čemu najveći broj ispitanika, neovisno o narodnosti, iskazuje namjeru ostanka, od čega to značajno više iskazuju građani hrvatske narodnosti. Među skupinama s obzirom na urbano-ruralni kriterij nije pronađena statistički značajna razlika ($\chi^2 = 06,798$, $df = 4$, $p > 0,05$) s obzirom na namjeru ostanka.

Tablica 16.
Regionalne usporedbe, SES i
sociodemografska obilježja

	F
Regionalna pripadnost	1,373
Vjera	0,716
Narodnost	0,109
Socioekonomski status	0,408
Mjesto stanovanja	1,382
SES × Regionalna pripadnost	1,136
SES × vjera	1,508
Regionalna pripadnost × vjera	1,81
SES × narodnost	3,486*
Mjesto stanovanja × Regionalna pripadnost	0,475
Mjesto stanovanja × vjeroispovijed	1,037
Mjesto stanovanja × narodnost	0,854
Mjesto stanovanja × socioekonomski status	0,319
Regionalna pripadnost × narodnost	0,154
Vjera × narodnost	0,79

* $p < 0,05$

Iz Tablice 16. možemo vidjeti kako su jedini značajni učinci na tvrdnju “Radije bih bio građanin Slavonije/Baranje nego bilo koje druge regije u Hrvatskoj” interakcija SES-a i narodnosti ($p < 0,05$).

Post-hoc testom (LSD) utvrđeno je kako se po rezultatima u odnosu na varijablu “Radije bih bio građanin Sla-

vonije/Baranje nego bilo koje druge regije u Hrvatskoj” značajno razlikuju ispitanici ispodprosječnoga i iznadprosječnoga SES-a ($p < 0.05$), pri čemu ispodprosječni izražavaju veće slaganje s navedenom tvrdnjom. U pogledu narodnosti Slavonci se značajno ($p < 0.05$) razlikuju od ispitanika svih ostalih regionalnih pripadnosti, tj. izražavaju veće slaganje s tvrdnjom.

Nema značajnih razlika među ispitanicima različitih vjeroispovijedi, različite narodnosti i mjesta stanovanja s obzirom na regionalnu usporedbu.

OPĆA RASPRAVA

Prije rasprave dobivenih rezultata važno je upozoriti na neka teorijska i metodološka ograničenja rada.

1. Istraživanja u okviru teorija socijalnog identiteta vrlo su proširena u svijetu posljednjih dvadesetak godina. Istražuju se različiti aspekti individualnoga i socijalnog identiteta ili tzv. self-koncepti pojedinaca i različitih skupina. U ovom radu, temeljeći analizu na spomenutom teorijskom okviru, provedena je ograničena analiza socijalnog identiteta s obzirom na regionalnu privrženost i pripadnost stanovnika Slavonije i Baranje.
2. Uzorak na kojem je ispitivanje provedeno pokazao se dovoljno reprezentativnim za fenomenološke statističke analize, a nedovoljno velikim za složenije analize od analize varijance i kontingencijske analize. Stoga je preciznost i pouzdanost zaključivanja na temelju dobivenih rezultata ograničena tom metodološkom zaprekom. Rezultati analize su, dakle, prikladni za prepoznavanje općih trendova odnosa nekih socijalno identitetskih obilježja sa sociodemografskim i socioekonomskim statusom stanovnika Slavonije i Baranje te kao opće usmjerenje za buduća istraživanja na području socijalnog identiteta, koja su u Hrvatskoj vrlo skromna opsega.

Opća rasprava temelji se na teoriji socijalne usporedbe (Festinger, 1954.) i teoriji samokategorizacije (Turner, 1985.). Kao što je ranije napomenuto, prema teoriji socijalne usporedbe ljudi se međusobno uspoređuju prema stereotipno vrijednim i važnim kategorijama. U ovom radu to čine na kategorijama pripadnosti, privrženosti i ponosa regijom u kojoj pojedinac živi te stavovima prema došljacima. Ove kategorije čine pojedine aspekte socijalnog, odnosno regionalnog, identiteta. Taj regionalni identitet predstavlja međurazinu (prema teoriji socijalne kategorizacije) na kojoj se pojedinci samoodređuju kao pripadnici skupina po načelu unutargrupne sličnosti i međugrupne različitosti (vidi Deschamps, Devos, 1998.).

Ovim smo radom nastojali utvrditi koje se skupine ispitanika, s obzirom na njihova sociodemografska i socio-ekonomska obilježja, razlikuju prema određenim aspektima regionalnog identiteta. Drugim riječima, nastojali smo utvrditi izraženost regionalnog identiteta u određenim skupinama ispitanika te doživljaj vlastite regije u usporedbi s drugima.

Na temelju provedenih analiza i interpretacija rezultata moguća su sljedeća uopćavanja:

1. Rezultati analize aspekata socijalnog identiteta – *pripadnosti, privrženosti, ponosa i stavova prema došljacima* – otkrivaju da se stanovnici Slavonije i Baranje mogu međusobno uspoređivati s obzirom na spomenute aspekte, tj. međusobno se razlikuju unutar kategorija kojima smo navedene aspekte operacionalno definirali. Pri tome regionalnu pripadnost najviše vrednuju s obzirom na poštivanje lokalnih običaja i kulture, dužine življenja u regiji, radom za opću dobrobit i samoodređenjem domaćinom u regiji. Privrženost najviše vrednuju na temelju nacionalne, zatim regionalne i zavičajne, a najmanje na temelju nadnacionalne, tj. europske pripadnosti. Međutim, uvidom u Tablicu 7. može se zaključiti da ispitanici, izražavajući privrženost na jednoj razini, ne isključuju iskazivanje privrženosti i na drugim razinama samoodređenja, što znači da su te privrženosti pretežito u konvergirajućem, a ne diskriminirajućem odnosu. Druga vrijednosna odrednica privrženosti jest da se prevladavajuće ne iskazuje kroz regionalne usporedbe, tj. vrijednost svoje regije u slabijoj mjeri temelje na njezinim usporednim prednostima, a u većoj mjeri na poželjnosti življenja u njoj i njezinim objektivnim vrijednostima. Ipak, približno trećina ispitanika potvrđuje SIT teorije po kojima smo skloni svoju skupinu (u ovom slučaju regionalnu) vrednovati boljom od drugih ili boljom nego što objektivno jest. Treća odrednica odnosi se na namjeru ostanka u regiji, pri čemu tu namjeru značajno više izražavaju ispitanici u odnosu na sebe nego na svoje potomstvo. Ovaj rezultat upućuje na nužnost daljnjih istraživanja ovoga fenomena koji je vjerojatno najpovezaniji s ekonomskim razlozima, a ne s razlozima identitetske naravi. Analiza ponosa upozorava na to da se stanovnici Slavonije i Baranje, slično istraživanjima na nacionalnom uzorku (vidi Lamza-Posavec, 2000.), najviše ponose prošlošću, kulturom i sportom, a najmanje ekonomskim dostignućima, upravljačkim strukturama i radom s mladima. Iz potonjega se može zaključivati zašto pretpostavljaju da će velik broj njihovih potomaka napustiti regiju. Sličan se zaključak može izvesti i iz analize stavova prema došljacima, u kojoj nalazimo negativan stav prema njihovim dosti-

gnućima i njihovu povećanju, odnosno smanjenju, što proizlazi prije svega iz ekonomskih razloga, u manjoj mjeri iz razloga osjećaja socijalne ili identitetske ugroženosti.

2. Rezultati kontingencijske analize i analize varijance utjecaja SES-a i sociodemografskih obilježja na izražavanje regionalne pripadnosti otkrivaju da se njezina izraženost razlikuje s obzirom na narodnost, vjeroispovijed i regionalno podrijetlo ispitanika, pri čemu je regionalni identitet po aspektu doživljaja pripadnosti regiji izraženiji kod Hrvata, rimokatolika te Slavonaca i Baranjaca u odnosu na ispitanike iz ostalih skupina prema istim obilježjima. Što se tiče regionalne privrženosti, slične analize pokazuju da se doživljena privrženost regiji kao aspektu regionalnog identiteta razlikuje kod ispitanika s obzirom na njihov spol, dob, regionalnu pripadnost i socioekonomski status. Pri tome se može zaključiti da je regionalni identitet, s obzirom na aspekt privrženosti, izraženiji kod žena, starijih ispitanika, Slavonaca i Baranjaca te ispitanika prosječnoga i iznadprosječnoga socioekonomskog statusa.

Salazar (1998.) ističe da se u socijalno identitetskom smislu pripadnost, odnosno privrženost, osim na nacionalnoj razini, može izražavati na regionalnoj unutar nacionalne zajednice (tzv. regionalizam), na geopolitičkoj razini koja ignorira međudržavne granice, kao kod Kurda (tzv. bezdržavni nacionalizam), te na pozitivnim osjećajima prema nadnacionalnom grupiranju, kao što je to s Latinoamerikancima (tzv. nadnacionalizam). Prema SIT teorijama prenaplašeno izražavanje bilo koje od ovih identitetskih oznaka na kolektivnoj razini, a izostanak izražavanja drugih, prema kojima spomenuti identiteti konvergiraju, obilježava tradicionalno prihvaćanje tih pripadnosti te se u socijalno identitetskom smislu označuje tradicionalnim izražavanjem navedenih identiteta ili sentimentom. Ako takvi identiteti prevladavaju na bilo kojoj od navedenih razina, samoodređenja na kolektivnoj razini potiču ksenofobiju, stereotipno razmišljanje i predrasude te su sociopsihološka zapreka procesima modernizacije.

Naša je analiza pokazala da se Slavoncima, odnosno Baranjcima, ne može pripisati prenaplašeno izražavanje ni jednoga identiteta na globalnoj razini uz potpuno ili jako izraženo izostajanje drugoga. Naime, uz nešto izraženiju nacionalnu pripadnost i privrženost od regionalne i nadnacionalne (u ovom slučaju europske) te stupanj kritičnosti prema došljacima, može se zaključiti da stanovnici Slavonije i Baranje ne podliježu snažnijoj prisutnosti stereotipa, predrasuda ili ksenofobije niti na njima provode međugrupne usporedbe. Rezultati koji pak manjim dijelom upućuju na slabije izražene takve identitetske oznake prije

se mogu pripisati ekonomskim učincima i psihosocijalnim posljedicama rata, koji je snažno pogodio ovu regiju, nego trajnijim regionalnim identitetskim obilježjima (vidi Rogić, Šakić, 1997.).

S druge strane, na razini unutargrupnih usporedba koje se temelje na izražavanju regionalne pripadnosti i privrženosti može se zaključiti o stereotipu "pravog" Slavonca, odnosno Baranjca. To su *žene više od muškaraca, starije životne dobi, hrvatske nacionalnosti, rimokatoličke vjeroispovijedi, prosječnoga i iznadprosječnoga socioekonomskog statusa koji su se rodili u Slavoniji, odnosno Baranji, ili koji dugo žive u njoj, poštuju lokalne tradicije i kulturu i osjetljivi su na to poštuju li ih i drugi, ponosni su na regionalnu prošlost i kulturu, a prema došljacima izražavaju kritične stavove u prvom redu zato što misle da ih ekonomski, a u manjoj mjeri socijalno i identitetski, ugrožavaju.*

LITERATURA

- Abrams, D. & Hogg, M. A. (1990.): Social identification, self-categorization and social influence. In: W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology*, Vol. 1. Chchester: Wiley.
- Deschamps, J. C., Devos, T. (1998.): Regarding the Relationship Between Social Identity and Personal Identity. In: Worchel, J., Morales, D. P., Deschamps, J. C. (Eds.), *Social Identity - International Perspectives*, SAGE Publication.
- Festinger, L. (1954.): A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7 (194), 117-140.
- Lamza-Posavec, V. (2000.): Što je prethodilo neuspjehu HDZ na izborima 2000.: rezultati istraživanja javnoga mnijenja u razdoblju od 1991. do 1999. godine, *Društvena istraživanja* 48-49, str. 433-471.
- Rogić, I., Šakić, V. (1997.): Views and opinions of the displaced from the Croatian Danube Basin towards the Serbian Population Living in the Area, *Društvena istraživanja*, 28-29, str. 259-281.
- Salazar (1998.): Social Identity and Nacional Identity. In: Worchel, J., Morales, D. P., Deschamps, J. C. (Eds.), *Social Identity - International Perspectives*. SAGE Publication.
- Šakić, V. (2001.): Ima li Hrvatska modernu elitu - sociopsihologijski pogled. U: Čengiđ, D., Rogić, I. (ur.), *Upravljačke elite i modernizacija*, Zbornik, Intitut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 95-113.
- Tajfel, H. (1981.): *Human groups and categories: Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986.): The social identity theory of intergroup behaviour. In: S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *The psychology of intergroup relations*. Chicago: Nelson-Hall.
- Turner, J. C. (1985.): Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behaviour. In: E. J. Lawler (Ed.), *Advances in group processes*, Vol. 2 Greenwich, CT: JAI Press.